

M U Z E U L T Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA OPINIILE ISTORICULUI AMERICAN KEITH HITCHINS DESPRE AVRAM IANCU

Antonio FAUR*

CONSIDERATIONS ON THE OPINIONS OF THE AMERICAN HISTORIAN KEITH HITCHINS ABOUT AVRAM IANCU ABSTRACT

The interest of American historiography in the history of Romanians in Transylvania has found its most prestigious representative in the historian Keith Hitchins, the best specialist, probably also internationally, on this subject. For this reason, I have chosen – to make some considerations – on this occasion (200 years since the birth of Avram Iancu), a chapter from one of his books, which refers to the European dimension of the thought of the Romanian's hero of the 1848 revolution, Avram Iancu.

Keywords: Avram Iancu, Keith Hitchins, 1848-1849 Revolution, Transylvania, 19th Century.

Avram Iancu, de la a cărui naștere s-au împlinit, în 2024, 200 de ani, s-a bucurat de atenția unui număr semnificativ de istorici și cercetători români, care au înțeles semnificațiile naționale și europene ale acțiunii sale, din timpul revoluției de la 1848-1849. Printre istoricii străini care i-au acordat atenție, s-a numărat și reputatul istoric și profesor Keith Hitchins (n. 1931 – d. 2020), de la University din Illinois, Urbana-Champaign.

A fost, fără îndoială, cel mai important istoric american, probabil și dintre cei străini, care s-a aplecat, pentru un timp îndelungat, cu pasiune și rigoare exemplare, asupra istoriei românilor și României, în secolul al XIX-lea, așa cum o demonstrează, cu prisosință, cărțile și studiile sale publicate de-a lungul remarcabilei sale cariere¹, cu privire la care vom furniza câteva detalii necesare pentru a înțelege modul cum a ajuns să se apropie și să-și asume, ca temă principală de cercetare, istoria românilor.

Primele contacte ale eminentului absolvent de istorie al celebrei Universități Harvard cu realitățile românești s-a produs cu peste 60 de ani în urmă, după ce anterior studiasse, imediat după absolvirea facultății, la Paris și Viena în anii '50, beneficiind de o bursă a Fundației Ford², pentru a se familiariza cu istoria europeană. Ceva mai târziu, la începutul anilor '60 ai secolului

* Universitatea din Oradea; e-mail: afaur@uoradea.ro.

¹ A se vedea, pentru amănunte, valoroasa contribuție a academicianului Vasile Pușcaș, *The Historian's Honesty/Onestitatea istoricului*, Academia Română. Filiala Cluj, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2021. Pentru activitatea științifică: *Bibliografia lui Keith Hitchins*, p. 92-162.

² *Ibidem*, p. 66.

trecut, când avea peste 30 de ani, tânărul cercetător, bursier Fullbright, a ales să studieze istoria românilor, în arhive și biblioteci românești, intrând în contact nemijlocit cu bibliografia și cercetătorii români, în special clujeni, dar și din alte centre universitare și de cercetare, cu care a întreținut relații cordiale, pe parcursul întregii cariere. Această bursă i-a influențat restul carierei, pentru că l-a așezat pe o direcție de cercetare pe care a urmat-o până la sfârșitul vieții. Tema de debut a cercetărilor sale a fost *mișcarea națională a românilor din Transilvania*, finalizată cu o carte de referință pentru subiect³.

Keith Hitchins a publicat mai multe sinteze cu privire la istoria românilor și a României, care sunt printre cele mai pertinente și utile pentru cunoașterea, atât de către străini (cele mai multe din cărțile și studiile sale au apărut mai întâi în engleză sau alte limbi de circulație internațională, fiind, ulterior, traduse în română), dar și de către publicul românesc a istoriei românilor⁴.

Nu este lipsit de importanță faptul că, prin aceste cărți, istoria și istoriografia românească a devenit și mai vizibilă – deziderat de actualitate și azi – pe plan internațional, prin vocea autorizată a unui reputat istoric american.

Din aceste motive am ales, cu această ocazie, un capitol din cartea sa, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868*⁵, în care autorul argumentează valențele naționale și europene ale personalității lui Avram Iancu⁶, care a fost lăsat într-un con de umbră de istoriografia vest-europeană, ca și, de altfel, evenimentele revoluționare din estul Europei.

Keith Hitchins a început prin a arăta că în istoriografia europeană occidentală s-a trasat, din punct de vedere mental, o *linie de demarcație* între evenimentele revoluționare din Franța sau spațiul german, italian, în unele cazuri Austria, pe de o parte și, pe de altă parte, estul continentului, care ar intra într-o categorie diferită. Aceasta este dominată de lupta de autodeterminare națională, existând „tendința de a trece cu vederea cauzele sociale și economice” ale revoluției. De asemenea, naționalismul popoarelor de aici a fost interpretat ca antiliberal și conservator, pentru că „s-au aliat” cu habsburgii⁷. Plecând de la aceste considerații, s-a tras o „linie de demarcație – chiar dacă numai mentală – între Răsărit și Apus, ca pentru a distinge două fenomene pretins deosebite”⁸, despre care autorul afirmă și demonstrează că, în realitate, nu există, mai ales în cazul concepției revoluționare a lui Avram Iancu.

Așadar, revoluția de la 1848 trebuie privită, consideră autorul, ca un *fenomen unitar*, fără clivaje între vest și est, pentru că toate popoarele europene au împărtășit obiective și valori comune, chiar dacă, în mod firesc, existau anumite deosebiri, legate de preeminența unora dintre

³ *The Rumanian National Movement in Transylvania 1780-1848*, Cambridge, Mass.; Harvard University Press, 1969, 311 p.

⁴ Vezi în acest sens lucrările: *Rumania 1866-1947*, Oxford: Clarendon Press, 1994, X+579 p.; *Românii 1774-1866*, București, Humanitas, 1998, 407 p.; *România 1866-1947*, ed. a II-a, București, Humanitas, 1998, 573 p.; *Istoria României* (împreună cu M. Bărbulescu, D. Deletant, S. Papacostea, P. Teodor), București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 351-485; *The Identity of Romania*, Bucharest: Encyclopaedic Publishing House, 2003, 216 p.; *A concise History of Romania*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 327 p.; *Scurtă istorie a României*, Iași, Polirom, 2015, 367 p. (Translated into Romanian of the English Language edition 2014); *Romania. Storia e Cultura*, Trieste, 2015, 364 p. (Translation into Italian of the English-language edition 2014).

⁵ Keith Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

⁶ *Ibidem*, p. 152-155.

⁷ *Ibidem*, p. 152.

⁸ *Ibidem*.

ele. Nu este vorba, deci, de două revoluții, ci *de una singură*, desigur cu unele aspecte specifice locale, cum a fost, spre exemplu, atașamentul lui Avram Iancu față de popor și al poporului față de liderul lor: „... trăsătură distinctivă, în comparație cu personalități care au jucat roluri asemănătoare în Europa Apuseană”⁹, el realizând, așa cum s-a exprimat foarte plastic Keith Hitchins, în persoana sa „o remarcabilă sinteză a inteligenței și idealismului și a forței aspre a umanității ultragiutate”¹⁰.

Autorul îl percepe pe Iancu ca pe un autentic revoluționar pașoptist, un tânăr din elita intelectuală care a aderat la principiile și valorile comune ale generației pașoptiste europene: „*Avram Iancu a aparținut generației europene de la 1848, acelui grup de tineri intelectuali din toate țările care au imprimat impulsul necesar pentru schimbarea vechii structuri a societății și politici și a elaborat idealurile în baza cărora putea fi clădită noua Europă*”¹¹ (subl. ns.-A.F.). Așadar, Avram Iancu făcea parte dintr-un grup al elitelor europene liberale cu idealuri comune, care se originează în cele ale revoluției franceze și al curentului iluminist, sintetizate în deviza: „Libertate! Egalitate! Fraternitate!”. Hitchins îl aseamănă, din perspectiva ideologiei, cu „contemporanii săi din Italia sau Irlanda”, pentru că „el a crezut în forța constructivă a ideilor, mai ales a acelor idei exprimate în lozinca tuturor revoluționarilor – libertate, egalitate, fraternitate”¹². El a manifestat un entuziasm sincer, fratern, în martie 1848, pe când se afla cancelist la Târgu-Mureș, față de evenimentele de la Viena și Budapesta, realitate care l-a determinat pe istoricul american să afirme că e dovadă „adîncului său atașament față de aceste idealuri”, și că „Sentimentul său de fraternitate era mai puternic decît cauzele îndeajuns de obscure ale disensiunii dintre popoarele oprimate ale monarhiei, și credința sa în *triumful suprem al dreptății spulbera rămășițele conservatorismului, căci el căuta armonia și pacea, iar nu rivalitatea și conflictul*” (subl. ns.-A.F.)¹³.

În comparație cu personalitățile pașoptiste din occident, trăsătura distinctivă a personalității lui Avram Iancu a fost atașamentul acestuia față de popor, ale cărui nevoi și speranțe le-a înțeles cel mai bine, pentru că provenea din popor: „... *Avram Iancu nu s-a temut de popor și nu a încercat să reprime străduințele sale legitime pentru obținerea dreptății sociale; el s-a unit cu poporul și a devenit conducătorul lui...*”¹⁴ (subl. ns.-A.F.).

Iancu a fost o *personalitate carismatică*, chiar de la începutul declanșării revoluției, numai așa poate fi explicată mobilizarea exemplară a moșilor în luptele desfășurate în munți, în toamna lui 1848 și în prima jumătate a anului 1849. Implicarea sa în evenimente s-a produs încă de la începutul lunii aprilie, când s-a întors în Țara Moșilor, pentru a informa și mobiliza poporul la fapte, la acțiune, singura, în concepția sa, care putea duce la o schimbare în bine. Efectul acestor acțiuni a devenit evident atunci când Avram Iancu a venit la a doua Adunare de la Blaj, însoțit de miile de moși, organizați de el, ca o armată disciplinată. Tocmai această încredere reciprocă evidentă, între lider și poporul său, a făcut posibilă rezistența eroică din iarna anului 1848 și primăvara anului 1849, „... când el și oamenii lui au rămas singuri” și s-a dovedit „a fi un organizator experimentat și un conducător curajos”.

Chiar dacă în această parte a Europei dimensiunea luptei naționale era mai importantă, rezolvarea ei se împlenea, în mod inerent, cu acordarea drepturilor sociale și economice pentru

⁹ *Ibidem*, 154.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 153.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 154.

români. În opinia lui K. Hitchens, scopul luptei lui Iancu din munți este transpunerea în viață a programului revoluționar în care drepturile naționale, sociale și liberalismul se condiționează și întrepătrund în mod inevitabil: „*Luptînd împreună, Iancu și armata sa de țărani s-au străduit să transpună în viață un larg program de reforme în care elementele social, național și liberal nu pot fi despărțite: abolirea completă a iobăgiei fără compensații pentru moșieri; acordarea deplinelor libertăți politice și egalități civile tuturor popoarelor din Transilvania, fără deosebire de limba pe care o vorbeau și recunoașterea dreptului la autodeterminare*”¹⁵ (subl. ns.-A.F.).

Condițiile istorice nu erau – observa istoricul american –, încă mature pentru înfăptuirea acestor idealuri liberale și naționale, așa cum își doreau înflăcărații revoluționari români, în frunte cu Avram Iancu, deoarece vechiul regim, reprezentat de cele două imperii, habsburgic și țarist, era suficient de puternic, ca să înăbușe dorința de libertate a popoarelor din această parte a continentului. Hitchens este de acord cu aserțiunea istoricului francez Georges Duveau că „(...) revoluționarii au apreciat greșit ritmul de evoluție al istoriei. Ei au prevăzut dezintegrarea vechiului regim mai înainte de a fi fost îndreptățiți să se aștepte la aceasta, iar rezultatul a fost eșecul istoric de a opera cotitura așteptată în punctul considerat de cotitură (ca să parafrazăm formula istoricului britanic George M. Trevelyan)”¹⁶.

Acțiunea lui Avram Iancu a fost, în esența sa, o afirmare clară a idealului național, social și economic, *în același timp românesc și european*. Din punctul nostru de vedere a fost – chiar dacă, în acel moment, fără sorți de izbândă – o etapă necesară a procesului emancipării națiunii române în viitor. În acest caz, era esențială numai victoria, dar și puterea exemplului personal al acțiunii lui Iancu pentru mișcarea națională din Transilvania, ca și pentru celelalte spații românești.

Generațiile care vor urma și-au asumat nu numai ideile sale, ci și atitudinea dărză a revoluționarului român și european, Avram Iancu. Este dificil de imaginat a doua jumătate a secolului al XIX-lea fără impactul personalității sale în conștiința națională a românilor transilvăneni, de atunci și de mai târziu, pentru că, așa cum arăta istoricul Pompiliu Teodor: „Generațiile asociază rodul noilor experiențe, dar de fiecare dată, în momentele de răscruce, puritatea idealului reprezentat de Avram Iancu va fi izvorul de apă vie al unei istorii”¹⁷ și asta e valabil chiar și acum, la început de secol XXI.

Din aceste considerente se poate spune, fără teama de a greși, că Avram Iancu nu a fost numai o figură de prim-plan a istoriei românești, ci și o personalitate a revoluției europene, care se bucură, în această calitate, de atenția constantă a publicului și cercetătorilor români și străini.

Anexă:

AVRAM IANCU ȘI REVOLUȚIA EUROPEANĂ DE LA 1848

de Keith HITCHINS

„Revoluția românească de la 1848 în Transilvania a constituit o parte din mișcarea general-europeană a oamenilor și ideilor în acel an de mare însemnătate istorică. Acest fapt trebuie să fie subliniat, deoarece istoricii din Europa occidentală au fost înclinați să-și formuleze concluziile în legătură cu

¹⁵ *Ibidem*, p. 155.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Pompiliu Teodor, *Avram Iancu în memorialistică*, Editura Dacia, 1972, p. 5.

Revoluția din 1848 în baza faptelor petrecute în Franța, Germania, Italia și, în unele cazuri, în Austria. În cazurile, nu prea frecvente, când și-au extins cercetările și dincolo de Viena (mă refer la lucrările cu caracter general privind Europa ca un întreg), ei au tratat, în mod obișnuit, revoluția din Europa răsăriteană ca intrând într-o categorie diferită de cea întâlnită în Occident. Ceea ce i-a impresionat ca fiind caracteristica dominantă în Europa răsăriteană a fost lupta pentru autodeterminarea națională și, în consecință, ei au manifestat tendința de a trece cu vederea cauzele sociale și economice care se aflau la baza acestei mișcări. Acești istorici au interpretat, de asemenea, naționalismul în Europa răsăriteană ca fiind, în esență, antiliberal sau conservator, deoarece mulți dintre reprezentanții săi „s-au aliat” cu Habsburgii sau au dat dovadă de o intoleranță marcantă față de aspirațiile naționale ale altor popoare. În consecință, se trage, în mod obișnuit, o linie de demarcație - chiar dacă numai una mentală - între Răsărit și Apus, ca pentru a distinge două fenomene pretins deosebite.

Această linie nu exista însă pentru Avram Iancu, în 1848, și ea nu poate exista nici astăzi pentru nici un istoric care dorește să clarifice evenimentele care au avut loc în Transilvania acum mai bine de un secol. Avram Iancu a aparținut generației europene de la 1848, acelui grup de tineri intelectuali din toate țările care au imprimat impulsul necesar pentru schimbarea vechii structuri a societății și a politici și a elaborat idealurile în baza cărora putea fi clădită o nouă Europă. El a împărtășit aspirațiile mișcării Europei tinere, care s-a manifestat în aproape toate țările în deceniul dinaintea izbucnirii revoluției. Ca și contemporanii săi din Italia sau Irlanda, el a crezut în forța constructivă a ideilor, mai ales a acelor idei exprimate în lozinca tuturor revoluționarilor - libertate, egalitate, fraternitate - și în capacitatea lor, ca atunci când erau formulate limpede și apărate cu consecvență, de a transforma monarhia habsburgică și, de fapt, întreaga Europă.

Entuziasmul pe care l-a manifestat Iancu, în martie 1848, la știrea importanțelor evenimente de la Viena și Budapesta oglindește adâncul său atașament față de aceste idealuri. Sentimentul său de fraternitate era mai puternic decât cauzele îndeajuns de obscure ale disensiunii dintre popoarele oprite ale monarhiei, și credința sa în triumful suprem al dreptății spulbera rămășițele conservatorismului, căci el căuta armonia și pacea, iar nu rivalitatea și conflictul.

Încredințat că mișcarea românilor constituia o parte a renașterii generale a popoarelor, el s-a alăturat puternicului curent internaționalist al Europei tinere, așa cum și-a exprimat pozițiile prin Actul de Frăție din 1834: „Orice popor își are misiunea sa proprie, care va să contribuie, la îndeplinirea misiunii obștești a umanității. Această misiune o constituie naționalitatea proprie”. Dacă Iancu n-ar fi subscris la această declarație, el n-ar fi îmbrățișat cu atîta căldură programul liberal proclamat de maghiari la începutul revoluției, și simpatiile lui față de aceștia n-ar fi supraviețuit teribilelor lupte din Munții Apuseni în cursul iernii următoare. Însă aceasta nu înseamnă că el a ignorat aspirațiile specifice ale propriului său popor. Dimpotrivă, el era adînc convins de noblețea cauzei sale și s-a consacrat, fără rezerve, traducerii în viață a libertății naționale și dreptății sociale a poporului român. În ciuda unor serioase provocări, care urmăreau să-l îndrepte spre o altă cale în cursul revoluției, el nu a părăsit principiile exprimate în Actul de Frăție. El nu a căutat niciodată libertatea pentru poporul său în detrimentul altui popor, și nu a încetat niciodată să preconizeze respectul și colaborarea reciprocă drept căile cele mai eficiente de reglementare a oricăror dispute s-ar fi putut ivi.

Iancu a împărtășit, de asemenea, spiritul romantic sau eroic al epocii sale; fără acest spirit, acțiunile sale și însăși ideea de naționalitate ar fi de neînțeles. Credința sa, aproape biblică, în bunul simț funciar al poporului și inspirația pe care și-o trăgea din trecut, adică din originea romană a poporului român, sînt ilustrări vii în această privință. Însă, în același timp, el era profund conștient de nedreptățile societății în care trăia, și pe care le cunoscuse încă de copil, în satul său natal. Formația sa ulterioară de jurist, mai ales studiul imensei literaturi juridice tratînd despre lupta țăranilor pentru apărarea pămînturilor lor în fața abuzurilor aristocrației și statului, îi ascuțise facultățile critice și el, asemenea multor oameni de lege din alte părți ale Europei, neavînd investite nici un fel de interese în sistemul social existent, se simțea liber să lupte pentru schimbări radicale. Însă propunerile sale nu erau niciodată exaltate sau utopice și, spre deosebire de cei în situații similare care făceau parte din parlamentul din Frankfurt și din alte adunări de

acest fel din alte părți, nu s-a amestecat niciodată în dezbateri constituționale îndelungate și sterile. Strânsa sa identificare cu aspirațiile poporului l-a făcut să evite asemenea tergiversări și inerții și i-a dat posibilitatea să-și dedice dragostea sa pentru istorie și pentru drept, precum și robustul său idealism, soluționării problemelor sociale fundamentale.

Puternicul atașament dovedit de Iancu față de mase constituie trăsătura sa distinctivă în comparație cu personalitățile care au jucat roluri asemănătoare în Europa apuseană. Spre deosebire de intelectualii ale căror portrete le întâlnim în scrierile unor istorici britanici ca Lewis Namier și A. J. P. Taylor, Avram Iancu nu s-a temut de popor și nu a încercat să reprime străduințele sale legitime pentru obținerea dreptății sociale; el s-a unit cu poporul și a devenit conducătorul lui și, făcând aceasta, el a realizat în persoana sa o remarcabilă sinteză a inteligenței și idealismului și a forței aspre „a umanității ultragiutate”. Deși originală în multe privințe, acțiunea sa a fost în deplină concordanță cu tradițiile mișcării naționale românești, așa cum se dezvoltase în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Simpatia și încrederea reciprocă - trăsături caracteristice ale relațiilor dintre intelectuali și țărănime - s-au dovedit din nou, în 1848, o inepuizabilă sursă de forță.

Identificarea lui Avram Iancu cu năzuințele populare s-a manifestat încă de la începuturile crizei revoluționare. La începutul lunii aprilie, el s-a grăbit să se întoarcă acasă, în Munții Apuseni, pentru a fi alături de poporul său. El a participat la numeroase întruniri politice acolo și, în luna următoare, a condus o vastă mulțime de oameni înapoi la Blaj, pentru a lua parte la Marea Adunare Națională de pe Cîmpia Libertății. Cariera sa de revoluționar a început în iunie, după masacrul țăranilor de la Mihalț, când s-a hotărât să părăsească masa conferinței pentru a-i pregăti pe moșii săi în vederea luptei pe care o considera acum inevitabilă. El n-a mai putut fi convins să „aștepte evoluția evenimentelor”, ci s-a simțit constrâns să acționeze, atitudine care constituie trăsătura distinctivă a unui adevărat revoluționar. În eroica apărare a Munților Apuseni, în iarna anului 1848 și în primăvara anului următor, când el și cu oamenii săi au rămas singuri, s-a arătat a fi un organizator experimentat și un conducător curajos și care se bucura de mare popularitate. A fost un rol pe care puțini dintre revoluționarii de la 1848, atât în Europa apuseană cât și în Europa răsăriteană, au fost în măsură să-l îndeplinească. Sub conducerea sa s-a realizat adevărata participare țărănească la revoluția din 1848, fenomen rareori înregistrat în Apus, unde centrele urbane au reprezentat scena conflictului decisiv. Luptînd împreună, Iancu și armata sa de țărani s-au străduit să transpună în viață un larg program de reforme în care elementele social, național și liberal nu pot fi despărțite: abolirea completă a iobăgiei fără compensații pentru moșieri; acordarea deplinelor libertăți politice și egalități civile tuturor popoarelor din Transilvania, fără deosebire de limba pe care o vorbeau și recunoașterea dreptului la autodeterminare. În împrejurări mai favorabile, această îmbinare dintre masiva presiune populară exercitată asupra structurii economice și sociale împreună cu o conducere viguroasă ideologică – visul real al revoluționarilor – ar fi reușit, fără îndoială, să deschidă o nouă eră în istoria popoarelor Transilvaniei.

Însuflețit de o tinerească fervoare, ca și ceilalți revoluționari de pretutindeni în Europa, Iancu a crezut în transformarea grabnică și glorioasă a societății. Însă, așa cum a remarcat istoricul francez Georges Dureau, revoluționarii au apreciat greșit ritmul de evoluție al istoriei. Ei au prevăzut dezintegrarea vechiului regim mai înainte de a fi fost îndreptățiți să se aștepte la aceasta, iar rezultatul a fost eșecul istoric de a opera cotitura așteptată în punctul considerat de cotitură (ca să parafrazăm formula istoricului britanic George M. Trevelyan)”.

(Extras din cartea lui Keith Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 152-155)